

Birinci Meclisin İçki Yasası Men-i Müskirat Kanunu*

Faruk ALPKAYA**

Men-i Müskirat Kanunu, 1920’li yıllarda, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş sürecinde çıkarılan ve değişik aşamalarda farklı biçimlerde uygulanan, o dönemde büyük bir tartışmanın konusu olmasına rağmen daha sonra büyük ölçüde unutilan bir yasadır. Yakın tarihimizin toplumsal ve siyasal açıdan sıra dışı bir boyutunu oluşturan bu yasayı ve uygulama sürecini bugüne kadar hiçbir tarihçinin gündeme almaması, unutulmaya terketmesi ve konunun ilk kez bir hukukçu olan Onur Karahanoğulları tarafından ele alınmasının Türkiye’de tarih disiplininin bulunduğu nokta açısından iyi bir gösterge olduğu tartışılmayacak bir gerçektir. Bu kısa yazı, yalnızca bu kanunu tarihsel bağlamına yerleştirme yönünde bir denemedir.

* Onur Karahanoğulları, Birinci Meclisin İçki Yasası: Men-i Müskirat Kanunu, Phoenix Yayınları, Ankara, 2008

** Dr. AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi

TEŞEKKÜR: İçki yasası denilince aklıma IV. Murat ile yeni İslamcı belediyelerin, içki karşıtı önlemlerine ilişkin haberler geliyordu. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin kuruluşundan hemen sonra içkiyi yasaklayan bir kanun çıkarttığını ilk kez nerede ve ne vesileyle öğrendim hatırlamıyorum. Ama, öğreten Faruk Alpkaya idi. Faruk Hoca, elinde Men-i Müskirat Kanunu’na ilişkin tüm zabıtların bulunduğunu bu konuda yazmak isteyip istemeyeceğimi sordu. Hukukçu olarak heyecanlı ve çekişmeli Meclis görüşmeleri ilgimi çekti. Zabıtlardan yararlanarak uzunca bir metin çıkarttım. Aramızdaki işbölümüne göre hoca bunu bir tarih çalışmasına dönüştürecek daha doğrusu böyle bir çalışmanın malzemesi yapacaktı. Bunu hiçbir zaman yapmadı. Tarzımızın uyumadığını söyledi. Zabıtların yanısıra, bana Tevhid-i Efkar gazetesinden yaptığı taramayı ve not ettiği birkaç anıyı da verdi. Ortaya, içki yasası tarihi değil de Men-i Müskirat Kanunu tarihi çıktı. Tüm hatalar bana ait olsa da bu çalışma varlığını Faruk Hoca’ya borçlu. Faruk Alpkaya’ya kırılganlığım ve teşekkür borcum var. **Onur Karahanoğulları**

Men-i Müskirat Kanunu'nu farklı açılardan değerlendirmek mümkündür. Bunlardan ilki, yasanın alkollü içki içtiği bilinen Mustafa Kemal Paşa ile muhalifleri arasındaki kişisel bir mücadelenin bir ürünü olduğudur. Kanun teklifinin daha sonra oluşacak olan İkinci Grup'un iki liderinden biri, Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey tarafından verildiği, Mustafa Kemal Paşa ve yakın çevresinin uzun bir süre yasa tasarılarının kanunlaşmasını engellediği göz önüne alınırsa, bu yaklaşım doğrudur da... Nitekim Mustafa Kemal Paşa, yasağa rağmen ancak TBMM ordusunun İzmir'e girişinden sonra İzmir'de alenen içki içebilecek ve içki yasağı Ali Şükrü Bey'in Topal Osman Ağa tarafından öldürülmesinden sonra ortadan kaldırılacaktır.

İkinci bir bakış açısı, içki yasağına yol açan yasanın basitçe kişisel bir çatışmanın ürünü olmadığı, Milli Mücadele sürecinde "vatanı kurtarmak" konusunda uzlaşan iki kanadın arasındaki iktidar mücadelesinin bir ürünü olduğudur. Nitekim, 16 Mart 1920'den 23 Nisan 1920'ye kadar geçen sürede, Mustafa Kemal'in Osmanlı İmparatorluğu'nun sona erdiğini açıkladığı bir noktadan, Padişah ve Halife'yi kurtarmak noktasına bir anlamda geri adım atması; TBMM'nin dinsel törenler eşliğinde açılmasına rağmen Anadolu'nun çeşitli noktalarında Padişah'a sadakat göstererek TBMM'nin otoritesine karşı çıkan ayaklanmaların yaşanması o günlerin manevi iklimini anlamak ve içki yasağını değerlendirmek açısından anlamlı gelişmelerdir. İçki yasağı konusunda ortaya çıkan iki kanat Milli Mücadele'nin muhafazakâr ve radikal kanatlarıdır. Muhafazakâr kanat, toplumda güçlü olmanın verdiği güven duygusuyla, daha TBMM açılır açılmaz, toplumsal tutuculuğu içki konusunda muhafazakâr bir yasa ile perçinlemek istemiş, radikal kanat ise buna karşı çıkmaya, çıkmadığı noktada da aşındırmaya çalışmıştır. Bu açıdan bakılırsa, Mustafa Kemal Paşa, TBMM açılır açılmaz bir meclisten yürütme organı çıkarmak için çabalarken Ali Şükrü Bey alkollü içkileri yasaklatmak için çalışmaya başlamış; radikal kanadın bu yasağa karşı gösterdiği direniş, ancak Mustafa Kemal Paşa'nın Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na temel oluşturacak olan Halkçılık Bildirgesi'ni açıklamasıyla sona ermiştir. Yasağın önce alenen çiğnenmesi, sonra da resmen kalkması ise radikal kanadın Milli Mücadele'yi kazanması ve muhafazakâr kanadın desteğine ihtiyaç kalmaması ile mümkün olabilmektedir.

Men-i Müskirat Kanunu ile uygulanmaya başlanan alkollü içki yasağını kavrayabilmek için üçüncü bir bakış açısına daha gerek vardır: Osmanlı İmparatorluğu'nun kapitalist dünya-ekonomisinin bir parçası olmasıyla birlikte bu tarihsel sistemin jeokültürünün önemli bir unsuru olan milliyetçilik Osmanlı topraklarında da ortaya çıkmıştır. Diğer etnik unsurlar için milliyetçilik Osmanlı egemenliğinden kurtulup kendi devletlerini kurmak olarak algılanırken, devletin hâkim unsuru olan Türklerde milliyetçiliğin bilinç düzeyine çıkması

din aracılığıyla gerçekleşmiştir. Daha açık bir ifadeyle söylemek gerekirse, Türkler için öteki, büyük ölçüde devletin Hıristiyan uyrukları olmuş, dolayısıyla Türk milliyetçiliği ile Müslümanlık iç içe geçmiştir. Bu tarihsel koşulların sonucunda da, önce İttihat ve Terakki'nin, sonra da devletin programı ve amacı olan Ziya Gökalp'in ünlü Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak formülü ortaya çıkmıştır. Bu noktada eklememiz gereken son şey, bağımsızlık isteyen genellikle Hıristiyan uyrukların ekonomik ve siyasi hedeflerinin ve çalışmalarının gündelik hayata yansımalarının Türkler tarafından şapka, alkollü içki ve kadınların toplumsal hayatta görünür olmaları gibi simgeler düzeyinde algılanmasıdır.

Hüseyin Avni Lifij'in 1907'de yaptığı kendi resmi bu algılamayı ve bazı Osmanlı-Türk aydınlarının konuya nasıl yaklaştığını kavramak açısından son derece önemlidir. Hüseyin Avni Lifij, hiçbir yerde sergilenmeyen bu resmini kendisi de ressam olan, ilerleyen yıllarda TBMM tarafından Halife unvanı verilecek olan Abdülmecit Efendi'ye göstermiş ve Abdülmecit Efendi tarafından resim öğrenimi görmek üzere Paris'e gönderilmiştir. Resim dikkatle incelenirse Hüseyin Avni Lifij'in kendini o günlerde algılandığı biçimiyle tıpkı bir Hıristiyan gibi resmettiği görülecektir: Başında şapka, boynunda kravat, ağzında pipo, elinde izleyenlerin gözüne sokmak ister gibi tutulan bir içki

bardağı ve omzuna peştamal gibi atılmış bir yırtık çorap. Buradaki imgeler, omuzdaki yırtık çorap hariç, açıktır. Yırtık çorap ise, büyük bir olasılıkla, Hıristiyan kadınların toplumsal hayatta görünür olmaları yüzünden "orospu" olarak algılanmalarının bir göstergesi ve bu algılamaya gösterilen bir tepkidir. Omza atılmış çorap bir "orospu zulası"dır, ama yırtık ve içi boş bir "orospu zulası".

Konuyu daha iyi anlayabilmek için, 'Ermeni Tehciri'nden hemen sonra, İttihat ve Terakki'nin Merkezi Umumi'sinde partinin yeni programı üzerine yapılan bir tartışmayı Hüseyin Cahit Yalçın'ın anılarından aktarmakta yarar var:

"Yeni hazırlanan ve iyileştirilen İttihat ve Terakki programının ilk maddelerinden biri olmak üzere 'parti, vicdan özgürlüğünden yanadır' metni öneriliyordu. Bu cümle okunur okunmaz hemen oy birliği doğdu. Hay hay! sesleri arasında aşağıdaki maddeye geçilmek isteniyordu. Sinirime dokundu:

- İki yüzlülük ediyoruz, dedim. İçten davranmayacaksak burada toplanıp boş yere neden vakit yitiriyoruz?

Bu madde dolayısıyla hiç beklenmedik bu karşı koyma şaşkınlık yarattı. 'Vicdan özgürlüğüne' karşı benden bir söz çıkabileceğine olasılık tanımamışlardı. Düşüncemi açıkladım:

- Bu deyim ne demek olduğunu iyi düşünüyor musunuz? Vicdan özgürlüğü ilkesini Bu ülkede uygulamaya razı olabilir misiniz ve cesaret edebilir misiniz?

Bu sorum kızgınlık yarattı: 'Neden?' dediler. 'Bizler bu kadar dar düşünceli miyiz?'

- Peki, yarın ben şapka giyip sokağa çıkarsam ne yapacaksınız?

Sait Halim Paşa yüzünü buruşturdu. İnceliği ve eğitimi, bu saygısız ve şaşırtıcı örneğe düşündüğü gibi [abç] cevap vermekte kendisini engelledi. Ziya Gökalp yardıma yetişti:

- Ona 'genel vicdan' engeldir. Kamu vicdanının kabul etmediği bir şeyi parti de kabul edemez.

- Ya ben kızımı bir yabancıya vermek istersem? Ne diyeceksiniz?

Beni saçmalamakta iyice azıtır gören arkadaşlar, böyle geçersiz sözler düşünebildiğime üzülür görünürlerken Ziya Gökalp aynı karşılığı verdi:

- Kamu vicdanı böyle bir şeye de izin veremez, dedi.

- *Kamu vicdanı izin versin vermesin. Ben bu dediklerimi yapmak istersem ve yaparsam partinin ve hükümetin tuttuğu yol ne olacaktır? Yaptım hareketten kızışacak kimseler bulunabilir. Belki bana saldırırlar da. Buna bir diyeceğim yok. Ama saldırıda bulunan kimseler bilmelidir kibir suç işlemiş olacaktırlar ve yasa kendilerini cezaya çarptıracaktır. Bu ilkeyi duyurabilecek misiniz? Kamu vicdanı sorumunu siz toplum içinde yaşayan bireylere bırakınız. Bu gibi ilkeleri sizin kendi aklınız almıyor, kendi ruhunuz kabul etmiyor [abç], halka suç yüklüyorsunuz. Siz yüreklilikle, açık düşünceyle işe girişiniz, ileriye doğru atılız. Halk kabul eder mi, etmez mi görürsünüz.*

Arkadaşlardan biri alay etti:

- *Sen sadrazam olduğun zaman bu işleri yap.*

- *Sadrazamlık alayında başıma silindir şapka takarak Babiâli 'ye geleceğimsem, inan ki sadrazam olmak istemem.*

İş şakaya döküldü, sınırlar gevşedi ve program görüşmesi artık tavsadı; sonunda tamamlanmadan bırakıldı.”¹

Dönemin havasını aktaran bu uzun alıntıdan da anlaşılacağı gibi, gündelik hayatta Hıristiyanlığı simgeleyen nesne ve eylemler Türk milliyetçilerinin genel vicdanına aykırı olduğu gibi, Türk milliyetçiliği ile İslamiyet Hıristiyan karşıtlığı temelinde iç içe geçmiştir. Zaten bu yüzden, Mustafa Kemal Paşa'nın artık alenen içki içtiği, yasaya aykırı davrandığı için cezaya çarptırılanların affedildiği, yasağın yürürlükten kaldırılmasının tartışıldığı günlerde, İstanbul'un TBMM'nin egemenliğine girmesiyle birlikte, yasa İstanbul'da daha önce görülmemiş bir sertlikte uygulanacaktır. Yani Ali Şükrü Bey'in Mustafa Kemal Paşa'yı sıkıştırmak için ortaya attığı, muhafazakâr kanatın radikal kanadın etkisini kırmak için desteklediği bir yasa, İkinci Grup'un tasfiye edildiği koşullarda İstanbul'da yaşayan Hıristiyanlara karşı bir silah ve baskı aracı olarak kullanılacaktır.

Son olarak, içki yasağını anlayabilmek için o dönemde bütün dünyada geçerli olan koşullara bakmak lazımdır. Birinci Dünya savaşı'nın sona

¹ Hüseyin Cahit Yalçın (Baskıya hazırlayan: Rauf Mutluay), Siyasal Anılar, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1976), s: 237-238. Rauf Mutluay, konuyla ilgili olarak şöyle bir dipnot düşmüştür: "İmparatorluk döneminde şapka, kâfirliğin en belirgin işareti olduğu için Müslümanların isteklerine göre şapka giymeleri kamuoyunun kabul edemeyeceği bir durumdu. Bu günlerden on yıl sonra ise Atatürk'ün önderliğinde Türk toplumu şapka giymeyi pek karşı koymadan kabul edecektir."

ermesiyle birlikte, 1789'dan beri geçerli olan koşullar ortadan kalkacak ve siyasi ve iktisadi açıdan özgürlükçü, etik açıdan evrenselci görünen zihniyet hızla muhafazakârlaşmaya başlarken toplumlar içe kapanacaktır. Bunun sonucu olarak da ABD ve Finlandiya gibi ülkelerde muhafazakâr Hıristiyan kuruluşların etkisiyle içki yasakları gündeme gelecek, ilk başta bu muhafazakârlaşmaya direnen Avrupa ülkelerinde ise büyük bir çöküş yaşandıktan sonra faşist akımlar ortaya çıkacaktır.

Sonuç olarak, Men-i Müskirat Kanunu, kişisel çatışmaların olduğu kadar milliyetçi hareketin iki kanadı arasındaki iç mücadeleden, Türk milliyetçiliğine sinmiş olan Hıristiyan düşmanlığı kadar dünya konjonktürünün etkisiyle çıkmış bir yasadır, uygulanması da bu çatışmalar ve etkilerle uyumlu olmuştur. Zaman zaman anılara ve uygulamaların gazetelere yansıyan boyutlarına da değinerek gerçekleştirilen bu çalışma, yalnızca geçmişin unutulmuş yönünü açığa çıkarmamakta, aynı zamanda genellikle doğrudan siyasi olan olgulara yönelen ve kendini onunla sınırlayan tarih yazım anlayışına yönelik bir eleştiri niteliği de taşımaktadır. Unutulan geçmişin önemli bir boyutunun bu çalışma aracılığıyla tekrar hatırlanmasının Türkiye'deki dinsel-milliyetçi muhafazakârlaşmaya ve saldırılar-cinayetler biçiminde yeniden canlanan Hıristiyan düşmanlığına karşı yeni bir bilinç dalgası oluşturmasını dileyelim.